

inaccessibilem, et illud Joan. 17: *Clarifica me Pater claritate, quam habui, priusquam mundus fieret apud te.* Item quia dicit cœlum empyreum esse illam lucem et claritatem Dei, quæ justis pro mercede promittitur, quæ certe non est nisi lumen increatum Dei. Multaque similia leguntur apud Eugubinum, in lib. de Rebus incorporeis et invisibilibus, in quibus hunc sensum indicat. Ait enim, *esse lucem divinitatis, quam semper cum Deo fuisse necesse est*, et adjungit: *Et hæc si cœlum empyreum est, semper ab æterno fuit cœlum empyreum, id est, immensa lux divinatis, id est, beatissimum illud, quod est supra cœlum, quod appellare non audeo: nam neque locus est, neque corpus.*

8. *Malonii patrocinium aliis ipsius Eugubini locis non cohæret.* — Addit vero Eugubinus multa, quæ sensum hunc destruere videntur: imprimis de illa luce ait: *Hæc lux manet dunataxat a Deo, et infra: Hoc est cœlum empyreum nascens, proficiscens, manans a divinitate. Quod nunquam dixerim ego creatum, paratus recantare si male sentio; et quod mirandum magis est, de hoc ipso cœlo, seu luce ait, hæc lux a corpore sit, an incorporea quedam, non facile dixerim quod de luce divinitatis, et quæ Deus est, dicere stolidissimum eset, et plusquam hæreticum, si fas est dicere: maxime quia subiungit: Arbitraret lamen talem esse ut hæc corporea, et nostra possit esse, et dici quasi simulacrum ejus, ut illa sit dicinissima lux nota, visibilisque et animo et oculis, qualem Christus ostendit, cum vestimenta ejus facta sunt alba ut nix, et facies ejus ut sol enituit, et qualem ostendit Moysi in rubo.* Si ergo lux illa visibilis est corporeis oculis, quomodo potest esse ipsa divinitas? Accedit, quod in Cosmopœia in initio expositionis operis secundi diei *globos cœlestes*, ait, *esse cœlestes aulas, quarum una est aula Dei, ab splendore perenni vocata ab antiquis cœlum empyreum.* Si ergo est globus cœlestis, quomodo non est corporeus? Denique in Recognitione Geneseos, cap. 2, in principio refert Theodorei sententiam constituentis differentiam inter cœlum empyreum, et firmamentum, quod illud ante lucem, hoc cum luce factum est, illud ex nihilo, hoc ex aqua est conditum, quam sententiam ipse valde approbat, atque laudat, quid ergo est, quod aliis locis dicit esse increatum.

9. *Discutitur et expugnatur Eugubini sententia.* — Perplexa quidem est sententia Eugubini, et non potest a gravi lapsu et errore excusari: nam si sentit cœlum empyreum esse rem distinctam a divinitate, et esse omnino

increatum, et per se æternam, manifesta est hæresis, et contra expressum fidei articulum, quod Deus sit creator omnium visibilium et invisibilium. Si vero non putavit illam lucem esse omnino improductam a Deo, sed manentem ab ipso, ut loquitur, non per temporalem effectiōnem liberam, sed per naturalem dimanationem, id enim significat, cum ait, esse *lucem, quam semper a Deo fuisse necesse est*, sic duos alios errores involvit. Prior est, Deum extra se aliquid necessario producere, alter aliquid esse æternum, licet sit factum a Deo; utrumque enim horum hæreticum esse supra ostensum est, et tractando de creatione Angelorum idem diximus, et in Metaphysica de creatione disputando, et præterea errat etiam negando fore creatum quid, quod tali etiam modo a Deo factum eset, ut in eisdem locis ostendi. Et præterea dum Eugubinus hanc lucem manantem a Deo dicit esse præmium beatis promissum, si illa lux non est Deus, incidit in errorem dicentium beatos non videre Deum in sua substantia, sed quamdam lucem et splendorem a divinitate manentem, quam in 1 p. libri secundi de Attributis, cap. 7, impugnavimus. Ad hæc explicare nullo modo potest, qualis sit illa lux, ita ut sit res a divinitate distincta; quia si cogitatur accidens, debet esse in aliqua substantia? si substantia, aut est spiritualis, et sic erit aliqua intelligentia creata, et non cœlum: aut est corporea, et sic frusta fingitur æterna, et a Deo ex necessitate manans. Et præterea utroque modo ineptissime ad illam applicantur Scripturae testimonia, quæ vel de luce inaccessible et increata divinitatis, vel de lumine, quod est præmium beatitudinis nostræ, loquuntur. Denique si non putavit cœlum empyreum esse aliquid a divinitate, et luce ejus increata distinctum, ineptissime vocat illud lumen cœlum empyreum contra sensum omnium, qui de cœlo illo scripserunt, vel locuti sunt: et vehementer suspicione erroris circa rem ipsam omnibus tribuit; et deinde sibi contradicit, cum lucem hanc dicit ex necessitate manare a Deo, tum quia fides catholica non agnoscit aliud lumen de lumine, nisi verbum divinum, tum etiam quia lux illa absoluta res est: intra Deum autem nihil est absolutum a Deo, vel divinitate manans; ac denique in dictis illius auctoris aliae sunt repugnantiae, et totus ejus sermo partim metaphoricus est, partim inconstans. Ideoque illa sententia rejecta, certissime statuendum est cœlum empyreum corpus quoddam creatum esse, ac proinde non esse æternum.

10. *Circa idem secundum punctum sententia Basilii exponitur.* — Statim autem occurrit nobis sententia Basilii, qui homil. 4 Exaemer., videtur ponere hoc cœlum æternum saltem posteriori modo, et per liberam Dei creationem quamvis sine novitate essendi. Dicit enim credibile esse, ante hujus visibilis mundi creationem fuisse alium, intelligentiis superioribus accommodatum, tempore anteriore, æternum nimurum ac perpetem, et substanciali spiritualibus ornatum. Verumtamen certissimum est (ut dixi) etiam hoc modo cœlum empyreum non esse æternum, quod de Angelis supra ostensum est, et eadem, vel major ratio est de hoc cœlo, et ex statim dicendis confirmabitur. Locum autem illum Basilii quatenus ad Angelos pertinet, de æternitate a parte post, et intrinseca incorruptibilitate, seu substanciali immutabilitate, supra exposuimus: eademque declaratio ad cœlum empyreum applicanda est. Sic enim Paulus 2, Cor. 5, cœlum illud vocat *domum non manu factam, æternam in cœlis.*

11. *De tertio punto Basili, et quorundam aliorum opinio.* — *Verae sententiae propositio prima suadetur.* — Jam vero succedit tertium punctum, videlicet, an cœlum empyreum simul cum hoc mundo visibili creatum sit, vel ante illum, quamvis enim temporale sit, ut diximus, potuit esse antiquius hoc mundo, utpote ante omnia visibilia creatum. Imo hoc saltem sensisse Basilium loco proxime citato negare non possumus. Idemque opinati esse videntur omnes, qui Angelos ante hunc mundum creatos esse dixerunt; nam multi illorum declarant fuisse creatos in aliquo reali loco cum ipsis producto: verumtamen omnino certum est cœlum empyreum non esse factum ante illud principium, de quo scriptum est: *In principio creavit Deus cœlum et terram.* Ita sentiunt imprimis omnes qui putant verba illa de solo cœlum empyreо intelligi. Item omnes, qui exponunt illud principium comparative, et excludendo omne ante factum, id est, ante omnia fecit cœlum et terram; nam omnes, qui verba illa de principio ex parte rerum factarum exponunt, quia initium creandi a cœlo et terra fecit Deus? necesse est, ut fateantur cœlum empyreum non fuisse ante terram creatum, et consequenter neque ante alios cœlos, supponendo fuisse, simul cum terra creatos, ut jam ostendimus. Præterea in superiori tractatu, lib. 1, cap. 3, a. n. 7, ostendimus Angelos non fuisse ante mundum sensibilem creatos, et omnia ibi adducta idem de cœlo æthereo convincunt: tum quia testimonia Scripturaræ

13. *Secundo probatur ratione.* — *Probatur tandem ex Scriptura et Concilio Lateranensi.* — Præterea cœlum empyreum non erat condendum ex alio corpore, vel subjecta materia, sed absolute ex nihilo producendum: ergo non erat, cur ejus productio creationi aliarum re-

rum, quae ex nihilo fiunt, postponeretur. In quo est magnum discrimen inter animam rationalem et celum empyreum. Nam licet anima fiat ex nihilo, postulat tamen connaturaliter conjunctionem cum corpore; et ideo non est simul creata cum aliis rebus ex nihilo factis, sed supposito corpore, et satis disposito. Cœlum autem empyreum est per se integra et absoluta substantia, quæ non presupponit ex sua intrinseca ratione alia corpora, ex quibus fiat, vel in quibus, et ideo non oportuit posteriorius creari, sed simul. Atque ita etiam optime hoc confirmatur ex verbis illis: *Qui rixit in æternum, creavit omnia simul*, auditis aliis similibus Concilii Lateranensis, in capite *Firmiter*, prout supra de Angelis tractata sunt. Unde merito addidit Guilielmus Parisiensis, in libro de Universo, cap. 35, de ordine empyrei cœli ad alia, sub titulo: *Nota solutionem quastionis superius dictæ, cœlum empyreum non solum fuisse simul tempore eum aliis creatum, sed etiam prius ordine naturæ, quia est velut amictus splendoris totius mundi, et velut tectum pulchritudinis præclaræ palatiæ Dei, et velut experimentum speciosissimum templi Dei, et quasi domus regia, et habitaculum gloriae ipsius, et quasi palatum proprium Regis, ad quod cœleræ mundi partes, quasi officinæ domus, ad propriam Regis aulam comparantur.*—Unde et propter dignitatem tanti operis, et propter totius universi complementum, et perfectionem necessarium fuit, ut nullum corpus ante hoc cœlum crearetur. Unde concluditur fuisse creatum simul tempore, quidquid sit de ordine naturæ, qui magis est considerationis, et secundum rationem, quam secundum propriam causalitatem.

14. Circa quartum punctum quorundam sententia negans.—Eius fundamentum.—Confirmatio prima.—Confirmatio secunda.—Ultimo superest quartum punctum, an hoc cœlum fuerit, a Moyse sub illo verbo, creavit cœlum, comprehensum. Aliqui enim negant fuisse intentum Moysi de cœlo empyre loqui, ac proinde sub nomine cœli illud comprehendisse. Fundantur, quia Moyses solum de creatione mundi visibilis scriptis, ut populum rudem instrueret, eumque a cultu et adoratione cœlorum, aut syderum, aut aliarum visibilium rerum abstraheret. Unde Hieronymus, Epistol. 139, ad Cyprian., circa principium, dicit Moysem nos docuisse originem creaturarum, *earum duntaxat, quæ visibilia sunt*. Et idem ex professo docet Chrysostomus, in id Psalm. 8. *Quoniam videbo cœlos tuos, etc.; cœlum autem empy-*

rum est invisible et nullum habet commercium cum mundo visibili: nihil ergo de illo locutus est. Confirmatur primo, quia hoc cœlum alterius est naturæ a ceteris inferioribus mundi corporibus, et nullam influentiam habet in hæc inferiora, et consequenter nullam connexionem cum illis: sed Moyses tantum descriptis productionem et formationem hujus mundi, prout usui hominum, et generationibus rerum deserbit: ergo in verbis illis hoc cœlum non comprehendit. Confirmatur secundo, quia in hoc punto eadem est ratio de cœlo empyre, quæ est de Angelorum creatione, quia et invisible est, sicut Angeli, et propter ipsorum et aliorum beatorum gloriam creatum est: sed Moyses tacuit de creatione Angelorum, propter dictam causam: ergo etiam sermonem de cœlo empyre pretermisit.

15. Veraresolutio.—Prima objectio solvitur.—Dicendum vero est, quamvis ex illis verbis, *In principio creavit Deus cœlum*, per se spectatis non possit efficaciter convinci, dari, aut creatum esse cœlum empyreum: nihilominus supponendo ex aliis testimoniis, aut principiis dari cœlum empyreum, longe verius est, comprehensum esse a Moyse sub illis verbis, et specialiter sub nomine cœli, licet alii cœli excludendi non sint, ut diximus. Hæc resolutio fit certa ex communi consensu Patrum et theologorum, nec invenio aliquem contradicentem ex his, qui cœlum hoc existere et creatum esse fatentur. Ratio vero est, quia hoc est verum cœlum: ergo non potest magis excludi ab illo verbo, *creavit cœlum*, quam cœteri cœli. Dices, Moysem tantum de uno cœlo locutum esse, et ideo necessarium esse dicere potius de visibili, quam de invisibili cœlo esse locutum. Responde si alterum esset necessario excludendum, fateor dicendum esse, potius de cœlo isto nobis familiari, quam de illo supremo et invisibili esse locutum, sicut in capite præcedenti dixi. Nulla vero est talis necessitas excludendi alterum ex illis cœlis. Nam quod ponderatur de singularitate vocis *cœlum*, nullius momenti est: tum quia etiam sub empyre cœlo non est tantum unum cœlum, sed plures, qui simul in illo principio creati sunt, et sub illa voce *cœlum*, non obstante singularitate vocis comprehenduntur, ut capite præcedenti ostensum est: ergo eadem ratione poterit etiam cœlum empyreum comprehendendi. Tum etiam, quia nomen *cœlum* non est nomen singulare, sed commune, et ideo capax est distributionis tam formalis et expressæ, quam tacitæ et virtualis, qualis esse solet in indefinita locutione doctrinali, et ita

perinde fuit dicere: *In principio creavit Deus cœlum*, ac si diceretur, *omne cœlum*: quia non est verisimile terminum communem fuisse æquivoce et ambigue propositum; et ideo ut rem certam significet, debet tacitam distributionem continere. Vel certe debet per modum termini collectivi accipi, ut cœlum dicatur totus orbis superior incorruptibilis, et supra omnia elementa constitutus. Et ita dixit Deus per Isaïam, cap. 48: *Ego cœlum extendi, manus mea terram fundarit*. Et Paulus Actor. 17: *DEUS, qui fecit cœlum et terram, etc.* Et ob eamdem causam sicut in his locis utitur Scriptura numero singulari, ita in aliis explicat per plurale, ut Psalm. 8: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera manuum tuarum, etc.*, et Psalm. 32: *Verbo Domini cœli firmati sunt*, et Psalm. 71: *Initio, tu Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli*. Et Genes. 2: *Igitur perfecti sunt cœli*, et similia.

17. An fundamentum contrarium in num. 14.—*Pro confirmatione prima ibid. adducta caput sequens instituitur.*—Atque ita responsum est ad fundamentum contrarie sententiae, et loca etiam Patrum obiter explicata sunt. Prima vero confirmatio petit, ut de hujus cœli natura, proprietatibus, et efficientia, seu effectibus aliquid dicamus. Quamvis enim hæc philosophica esse videantur, re tamen vera physica non sunt, quia cœlum illud, licet ens materiale sit, in rigore tamen non est ens mobile secundum ordinariam potentiam, nec per motum cognosci potest. Et propter similem rationem non cadit sub Metaphysicæ naturalis considerationem: præsertim quia hujusmodi cœlum, etiam est extra objectum ejus, eo quod materiale sit. Sola ergo theologia potest aliquid de proprietatibus hujus cœli investigare, nam per reductionem quamdam ad accidentalem gloriam beatorum pertinet. Et nihilominus etiam theologi vix possunt de natura vel proprietatibus hujus cœli quippiam invenire, quia nihil fere de illo revelatum est. Et ideo longa disputatione omissa, quæ in his, quæ proposui, verisimiliora videntur, breviter attingam.

CAPUT V.

DUBIUM INCIDENS DE NATURA CŒLI EMPYREI.

1. Assertio prima quod cœlum empyreum materia et forma constat.—*Predicta materia cuiusmodi naturæ sit, inquiritur.*—Primus dicens modus non placet.—Secundus etiam modus parum probatur. — Primo igitur de natura et substantia hujus cœli probabilius censeo esse compositum ex materia et forma, nam supponit esse quantum et corporeum, quod sine materia esse non potest: at quia perfectius cateris esse creditur, formam etiam habere necesse est, quia illa maxime ad perfectionem pertinet; et ideo in omnibus cœlis ponitur, ut probabilior opinio fert. An vero materia illius cœli sit altioris rationis, quam materiae aliorum corporum tam cœlestium, quam inferiorum, controverti potest. Scindendumque est hanc comparationem fieri solere